

บทที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

การจัดการศึกษายึดหลักการว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองและถือว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็ม ศักยภาพ เน้นความสำคัญทั้งคุณธรรม ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการความรู้และทักษะด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา และการอยู่ร่วมในสังคมด้วยการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข บนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยและการประยุกต์ใช้ ตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับการศึกษา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 – 2549) ได้บัญญัติแนว ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำ ทางในการพัฒนาและบริหารประเทศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่างๆ และ กระทรวงศึกษาธิการ ได้น้อมนำพระราชดำรัส เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นหลักปรัชญาในการส่งเสริม ให้โรงเรียนทั่วประเทศนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคม รวมทั้งปรับเปลี่ยน กระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตของคนให้อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง และมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงด้านการศึกษา เพื่อให้โรงเรียนและบุคลากรทางการศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งในและนอกระบบ สามารถนำหลักปรัชญาไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการศึกษาและพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549) มีภารกิจหลักคือ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง และมีคุณภาพมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร ปัจจุบันสำนักงานฯ มีโรงเรียนที่มีขนาดเล็ก คือมีนักเรียน ต่ำกว่า 120 คนในสังกัด จำนวน 10,877 แห่ง ซึ่งสถานศึกษาขนาดเล็กส่วนใหญ่มีปัญหาสำคัญสอดคล้อง กับผลการศึกษาของ พิธาน พันทอง (2547) ดังนี้ (1) นักเรียนจากสถานศึกษาขนาดเล็กมีคุณภาพค่อนข้างต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับสถานศึกษาขนาดอื่นๆ (2) สถานศึกษาขนาดเล็กส่วนใหญ่ขาดประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องระดมความช่วยเหลือ จัดหาสื่อการเรียน การสอน หนังสือห้องสมุด และ สื่อการเรียนการสอนที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ (3) โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้นเรียน ขาดแคลนครูที่มี ความสามารถเฉพาะทาง ดังนั้นจึงทำให้นักเรียนขาดโอกาสที่จะได้เรียนรู้จากกิจกรรมที่ครูที่มี ประสบการณ์จัดขึ้นอย่างเต็มที่ ดิเรก พรสีมา(2550) ให้ทัศนะว่ารัฐต้องให้ความสำคัญในการแก้ปัญหา คุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันทั้งบริบทและการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

การพัฒนาหลักสูตรและ จัดการเรียนการสอนที่ต้องนำนวัตกรรมสู่การเรียนรู้มาแก้ปัญหาของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานความพอเพียงตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนจึงไม่จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียนหรือในโรงเรียน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการคิด นโยบายกระทรวงศึกษาธิการเน้นให้สถานศึกษาพัฒนาองค์การเรียนรู้สู่ นวัตกรรมการบริหารจัดการศึกษา วัลลภา อารีรัตน์ (2548) เสนอแนะว่าการนำการเปลี่ยนแปลงสู่โรงเรียนต้องดำเนินการทั้งระบบ (Whole School Approach) สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่าการพัฒนาองค์การเรียนรู้ต้องดำเนินการพัฒนากลุ่มบุคลากรและผู้เรียนทั้งโรงเรียน นับตั้งแต่ผู้บริหาร ผู้สอนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องต้องได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ครูต้องเรียนรู้ในการแก้ปัญหา มีการนำเสนอต่อที่ประชุมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยผู้บริหารให้การสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อม (ทิสนา แคมมณี 2548) เพื่อนำสู่ห้องเรียนแห่งการเรียนรู้ส่งต่อผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยบูรณาการแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ คุณธรรมตามเป้าหมายของหลักสูตร การบริหารจัดการและวิสัยทัศน์ของผู้บริหารจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงหรือเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่จะต้องสร้างโรงเรียนให้เป็นองค์การการเรียนรู้ (Learning Organization: LO) เป็นการแสดงภาวะผู้นำในการจัดหาหรือแสวงหาโอกาสเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สมคิด สร้อยน้ำ, 2547) จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องจัดการองค์การให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเรียนรู้ร่วมกันกับบุคลากรทุกฝ่ายในการพัฒนาวิชาชีพ สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้และเทคโนโลยี และระบบบริหารจัดการ เพื่อมุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนสู่องค์การเรียนรู้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับ โรงเรียนขนาดเล็ก

จากสภาพดังกล่าวทำให้นักการศึกษาต้องหันมาให้ความสนใจและทบทวนระบบการจัดการสถานศึกษาให้รับกับการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะ สถานศึกษาขนาดเล็กที่ต้องจัดการศึกษาอย่างเร่งด่วนและต่อเนื่องภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและนโยบายการปฏิรูปการเรียนรู้ ทำอย่างไร โรงเรียนขนาดเล็กจะสามารถพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องภายใต้สภาพแวดล้อมที่จำกัด ซึ่งรุ่ง แก้วแดง (2549) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร ด้วยการส่งเสริมและพัฒนาให้ครูเกิดความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้ เช่น การอบรมให้ความรู้เพิ่มเติม การส่งเสริมให้ครูเก่งสอนงานให้กับเพื่อนครูด้วยกัน และการนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตรสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ สู่การเป็นองค์การการเรียนรู้ (วัลลภา อารีรัตน์, 2548) ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวจำเป็นต้องขับเคลื่อนด้วยวิสัยทัศน์การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความมุ่งมั่น สามารถตัดสินใจได้ทุกสถานการณ์ มีอุดมการณ์ที่เข้มแข็ง มีทิศทางการทำงานที่ชัดเจน สามารถทำงานได้

เบ็ดเสร็จ รวดเร็ว อย่างกลมกลืน ที่เรียกว่าการบริหารเชิงบูรณาการแบบมีทิศทางอย่างเบ็ดเสร็จ หรือที่เรียกกันว่ารูปแบบการบริหารแบบ CEO เป็นรูปแบบการบริหารที่เน้นการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถใช้การบริหารจัดการได้รูปแบบในเวลาเดียวกัน (เทือน ทองแก้ว, ม.ป.ป.) การบริหารเชิงบูรณาการนั้นไม่มีรูปแบบที่เฉพาะตายตัว ผู้บริหารต้องเป็นผู้คิดและมองเป็นระบบคิดเชิงบูรณาการ ผลการวิจัยการบริหารเชิงบูรณาการในสถานศึกษาพบว่ารูปแบบการดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วมกันทำงานเป็นทีม การมีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษา การวางแผนยุทธศาสตร์ ภายใต้การบริหารของผู้นำทางวิชาการ ที่มีความรับผิดชอบและคุณธรรมจริยธรรม สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการศึกษาแบบบูรณาการของรพีพรรณ เอกสภาพันธุ์ (2549) สรุปว่ามี 3 องค์ประกอบหลักได้แก่ (1) การวาดภาพความสำเร็จ (Success) เน้นด้านวิสัยทัศน์ (Vision) จุดมุ่งหมาย (Goal) บทบาท (Role) และภารกิจ (Mission) ไว้อย่างชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาในสังกัด (2) การกำหนดโครงสร้าง (Structure) เป็นโครงสร้างการบริหารที่ตอบสนองต่อภารกิจหลักและมีความยืดหยุ่นพอสมควร และ เน้นโครงสร้างการบริหารวิชาการที่มีความยืดหยุ่น และมีบรรยากาศที่เป็นวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ (3) การบริหารจัดการ (Management) ได้แก่ การการระดมทรัพยากร (Mobilization) กลยุทธ์ (Strategy) การมีส่วนร่วม (Participation) และความเป็นอิสระ (Autonomy) และ (4) การติดตามกำกับ (Monitoring)

จากสภาพความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะสังเคราะห์รูปแบบการบริหารเชิงบูรณาการสู่องค์การเรียนรู้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่มีความหลากหลายตามสภาพบริบท องค์ความรู้ที่ค้นพบจะเป็นแนวทางให้ผู้บริหารสถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานำไปปรับใช้ในหน่วยงานต่อไป

2. คำถามการวิจัย

รูปแบบการบริหารเชิงบูรณาการสู่องค์การเรียนรู้ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษาขนาดเล็กที่สังเคราะห์ได้มีองค์ประกอบอะไรบ้าง

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการบริหารเชิงบูรณาการสู่องค์การเรียนรู้ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษาขนาดเล็ก

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย

- การบริหารเชิงบูรณาการ
- องค์การเรียนรู้
- ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.2 ขอบเขตด้านการดำเนินงานในการวิจัยครั้งนี้เกิดขึ้นกับสถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ที่เปิดสอนระดับปฐมวัยและระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่นเขต 1-5 โดยสถานศึกษาดังกล่าวมีการดำเนินงานที่เน้นแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ อย่างมีส่วนร่วมโดยอาศัยชุมชนเป็นหลัก ดังนี้ 1) โรงเรียนบ้านบึงจิม สังกัด สพท.ขอนแก่น เขต 1 2) โรงเรียนแก่นาโนมีวิทยา สังกัด สพท.ขอนแก่น เขต 2 3) โรงเรียนบ้านหินลาดนาดี สังกัด สพท.ขอนแก่น เขต 3 4) โรงเรียนบ้านนาศรีคงเค็ง สังกัด สพท.ขอนแก่น เขต 4 และ 5) โรงเรียนบ้านร่องแซง สังกัด สพท.ขอนแก่น เขต 5

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบการบริหารเชิงบูรณาการ หมายถึง การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การ โดยนำศาสตร์ต่างๆที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาบูรณาการใช้ในการบริหารจัดการซึ่งประกอบด้วย 1) ระบบการบริหารงานวิชาการ 2) ระบบการบริหารจัดการ 3) การพัฒนาวิชาชีพครูและการแลกเปลี่ยนนวัตกรรม การเรียนรู้ และ 4) การมีส่วนร่วมของชุมชน

2. ระบบการบริหารงานวิชาการหมายถึงการพัฒนาหลักสูตร การออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การนิเทศและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการใช้สื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

3. ระบบการบริหารจัดการ หมายถึง การวางแผนยุทธศาสตร์ การนำยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ และการกำกับติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน

4. การพัฒนาวิชาชีพครูและการแลกเปลี่ยนนวัตกรรมการเรียนรู้ หมายถึงการพัฒนาครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และบูรณาการแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่กิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในและนอกชั้นเรียน การจัดการระบบสารสนเทศเกี่ยวกับการประเมินผลการสอนของครูและคุณภาพผู้เรียน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น บูรณาการในหลักสูตร และการเรียนรู้วัฒนธรรมในระหว่างครูผู้สอน

5. การมีส่วนร่วมของชุมชนหมายถึง การสร้างความมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษากับชุมชนในการระดมและแบ่งปันทรัพยากรร่วมกัน

6. การสังเคราะห์รูปแบบการบริหารเชิงบูรณาการ หมายถึงกระบวนการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการดำเนินงานบริหารจัดการสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ที่แสดงให้เห็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การ โดยนำศาสตร์ต่างๆที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

7. แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบรู้ ความรอบคอบ คุณธรรมประกอบการวางแผนการตัดสินใจและการกระทำ และเป็นการมอง

โลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

8. สถานศึกษาขนาดเล็ก หมายถึง โรงเรียนที่มีนักเรียนจำนวนไม่เกิน 120 คน ภายใต้สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1-5

9. ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหาร โรงเรียนของรัฐ คือ ผู้อำนวยการ โรงเรียนที่มีความพร้อมในการบริหารหลักสูตรที่ส่งเสริมการเป็นองค์การเรียนรู้ภายใต้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

10. ครู หมายถึง ผู้ประกอบวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในโรงเรียนที่ส่งเสริมการเป็นองค์การเรียนรู้ภายใต้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

11. นักเรียน หมายถึง ผู้เรียนที่ศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของโรงเรียนบ้านบึงฉมิม โรงเรียนแก่นาโนมีวิทยา โรงเรียนบ้านหินลาดนาดี โรงเรียนบ้านนาศรีดงเค็ง และ โรงเรียนบ้านร่องแซง ซึ่งสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1-5

12. ผู้ปกครอง หมายถึง ผู้ปกครองของนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของโรงเรียนบ้านบึงฉมิม โรงเรียนแก่นาโนมีวิทยา โรงเรียนบ้านหินลาดนาดี โรงเรียนบ้านนาศรีดงเค็ง และ โรงเรียนบ้านร่องแซง

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ได้รูปแบบการบริหารเชิงบูรณาการสู่องค์การเรียนรู้ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษาขนาดเล็ก

6.2 ได้เผยแพร่นวัตกรรมที่ได้จากการพัฒนารูปแบบการบริหารเชิงบูรณาการสู่องค์การเรียนรู้ ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษาขนาดเล็ก